

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора економічних наук, професора,
професора кафедри міжнародної економіки
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
УШЕНКО Наталі Валентинівни
на дисертаційну роботу Віжуткіна Дмитра Геннадійовича
на тему: «Соціально-економічні механізми урбанізації у цифровому
суспільстві», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05
«Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

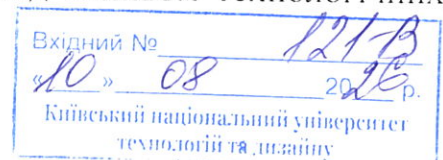
1. Актуальність теми дисертаційного дослідження.

У ХХІ столітті урбанізація стала одним із ключових чинників трансформації світової економіки, визначаючи характер просторового розвитку, концентрацію людського капіталу, інвестиційних ресурсів, інноваційної активності та цифрової інфраструктури. Посилення урбанізаційних процесів супроводжується стрімким розвитком цифрових технологій, поширенням платформених моделей економіки, інтеграцією штучного інтелекту, Інтернету речей, технологій Big Data та цифрових двійників у систему управління територіями. За цих умов конкурентоспроможність держав і регіонів дедалі більше залежить не лише від рівня економічного розвитку, а й від здатності ефективно інтегрувати цифрові рішення в механізми управління міським середовищем.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах сучасних глобальних викликів. Зростання економічної нерівності, демографічні зміни, кліматичні ризики, міграційні процеси та прискорення цифрової трансформації потребують перегляду традиційних підходів до розвитку урбанізованих територій. У міжнародній практиці концепції Smart City, цифрового врядування та Digital Twin поступово переходять із категорії інноваційних проєктів до базових інструментів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку міст. Саме тому дослідження механізмів функціонування урбанізації в умовах цифрового суспільства сьогодні належить до пріоритетних напрямів економічної науки.

Для України ця проблематика має додаткове стратегічне значення. Повномасштабна війна суттєво змінила просторову організацію економіки, зумовила масштабні міграційні процеси, руйнування міської інфраструктури, трансформацію регіональної структури господарства та необхідність формування нової моделі післявоєнного відновлення територій. У цих умовах питання цифрової модернізації міст, зниження регіональних диспропорцій, підвищення ефективності муніципального управління та впровадження сучасних цифрових технологій набувають особливого економічного і суспільного значення.

Безперечною перевагою дисертаційної роботи Д. Г. Віжуткіна є комплексний характер проведеного дослідження. Автор не обмежується аналізом окремих аспектів урбанізації, а розглядає її як багатовимірний соціально-економічний процес, що формується під впливом технологічних,

економічних, соціальних та інституційних чинників. Важливим науковим здобутком є поєднання дослідження глобальних закономірностей урбанізаційного розвитку із аналізом особливостей української економіки та регіональної специфіки функціонування територій.

На особливу увагу заслуговує використання автором сучасного економіко-математичного інструментарію для оцінювання впливу урбанізаційних процесів на економічний розвиток. Проведений аналіз 130 країн світу за 1991–2024 роки із застосуванням кластерного аналізу, панельного економетричного моделювання та тесту причинності Грейнджера дозволив сформулювати ґрунтовну емпіричну базу дослідження та забезпечив належний рівень аргументованості отриманих висновків. Водночас використання міжнародного досвіду розвитку смарт-міст (Таллінн, Барселона, Сінгапур, Амстердам, Лондон) значно посилює прикладну цінність запропонованих рекомендацій щодо цифрової трансформації українських міст.

Значною перевагою дисертації є також орієнтація на перспективи післявоєнного розвитку України. Запропоновані автором підходи до впровадження цифрових механізмів управління міською інфраструктурою, розвитку смарт-міст та використання технології Digital Twin виходять за межі суто теоретичного дослідження та формують наукове підґрунтя для модернізації системи управління урбанізованими територіями відповідно до сучасних міжнародних тенденцій цифрового розвитку.

Отже, дисертаційна робота Д. Г. Віжуткіна присвячена вирішенню актуальної наукової проблеми, що має важливе теоретичне та прикладне значення для розвитку економічної науки, цифрової економіки й урбаністики, а її результати є актуальними в контексті цифрової трансформації суспільства та післявоєнного відновлення України.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до пріоритетних напрямів наукової діяльності Київського національного університету технологій та дизайну та інтегрована у виконання державних науково-дослідних робіт. Тематика дослідження відповідає сучасним науковим подходам до вивчення проблем сталого соціально-економічного розвитку, цифрової трансформації економіки та удосконалення механізмів державного регулювання майнової нерівності.

Зокрема, дисертація виконувалася в межах науково-дослідних тем «Імплементация цифрових технологій в економіку України в умовах сталого розвитку» (№ державної реєстрації 0124U004146) та «Інтелектуалізація соціально-економічного розвитку в постпандемічному суспільстві» (№ державної реєстрації 0121U114581). У рамках зазначених тем автором отримано результати, що стосуються аналізу чинників майнової нерівності, удосконалення методичних підходів до її оцінювання та розроблення практичних механізмів державного впливу на процеси її зменшення.

Характер виконаного дослідження свідчить, що воно не є відокремленою науковою розробкою, а становить складову комплексних досліджень кафедри та університету. Отримані автором результати розширюють зміст зазначених наукових тем, конкретизують їх окремі положення та сприяють розвитку наукових досліджень у сфері державного регулювання соціально-економічних процесів, що підтверджує належний рівень зв'язку дисертації з науковими програмами, планами та тематикою науково-дослідних робіт.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст дисертаційної роботи свідчить, що сформульовані автором наукові положення не мають декларативного характеру, а послідовно розкриваються через теоретичне узагальнення, статистичну перевірку та економіко-математичне моделювання. Логіка дослідження побудована від уточнення сутності майнової нерівності й аналізу тенденцій її поширення до визначення соціальних, економічних та інституційних чинників і розроблення інструментів її подолання.

Аргументованість теоретичної частини забезпечується опрацюванням значного масиву наукових джерел, використанням бібліометричного та понятійно-категоріального аналізу, а також систематизацією наявних концепцій подолання майнової нерівності. Автор не обмежується узагальненням існуючих підходів, а формує трансформаційну схему виникнення та регулювання майнової нерівності, виокремлює джерела її формування, індикатори оцінювання, соціально-економічні наслідки та можливі заходи державного впливу.

Емпіричні результати дисертації спираються на дані країн ОЕСР та України за 2010–2023 роки. Для їх опрацювання застосовано взаємопов'язаний комплекс методів: кореляційний і канонічний аналіз — для оцінювання соціальних чинників; метод пріоритетних компонент і структурне моделювання — для визначення економічних детермінант; множинний регресійний аналіз — для встановлення характеру впливу інституційних факторів; метод експоненціального згладжування Холта — для прогнозування; метод k-середніх та дисперсійний аналіз — для групування країн за рівнем майнової нерівності. Така послідовність методів відповідає поставленим завданням та дає змогу перевіряти висновки на різних рівнях аналізу.

Отримані залежності підкріплено конкретними статистичними характеристиками. Зокрема, за результатами канонічного аналізу встановлено статистично значущий зв'язок між соціальними чинниками та показниками розподілу доходів із канонічним коефіцієнтом 0,670; адекватність моделі підтверджено значеннями $\chi^2 = 324,6$ та $p = 0,0000$. Під час визначення економічних детермінант автором наведено факторні навантаження відібраних показників, а в регресійних моделях кількісно визначено вплив ефективності уряду, контролю корупції та вартості започаткування бізнесу на показники доходів населення.

Результати прогнозування та кластеризації також не відокремлені від основної логіки дослідження. Побудовані інтегральні індекси використано для прогнозування динаміки майнової нерівності у вибраних країнах на 2024–2028 роки, а розподіл країн ОЕСР та України на три кластери підтверджено результатами дисперсійного аналізу. Це дало автору підстави визначити групи країн із різними характеристиками майнової нерівності та виокремити кластер, практики якого можуть розглядатися як цілеорієнтири при модернізації державного регулювання.

Запропонований сценарій «Майнова рівність 3D: соціум, економіка, інститути» узагальнює результати попередніх етапів дослідження. Його складові сформовані не довільно, а на основі встановлених соціальних, економічних та інституційних детермінант. Саме зв'язок між результатами моделювання та запропонованими заходами забезпечує обґрунтованість практичних рекомендацій і можливість їх використання під час розроблення стратегій сталого та соціально-економічного розвитку.

Отже, ступінь обґрунтованості основних положень дисертації визначається не лише широтою використаної інформаційної бази, а насамперед послідовністю дослідницької процедури: від постановки проблеми й формування системи показників — до статистичної перевірки зв'язків, прогнозування та розроблення прикладного сценарію. Сформульовані висновки відповідають змісту проведених розрахунків, а рекомендації логічно випливають із результатів теоретичної та емпіричної частин роботи.

4. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертації визначається розвитком теоретико-методичних засад дослідження соціально-економічних механізмів урбанізації в умовах цифрового суспільства. На відміну від існуючих підходів, у яких процеси урбанізації, регіонального розвитку та економічної нерівності переважно досліджуються ізольовано, автором сформовано комплексний підхід до їх оцінювання, що поєднує просторовий, структурний, факторний та аналітичний компоненти й дозволяє розглядати урбанізацію як багаторівневий соціально-економічний процес.

Найбільш вагомими результатами дослідження є такі положення:

у перше:

- запропоновано методичні засади до ідентифікації соціально-економічних механізмів формування економічної нерівності в умовах урбанізації на регіональному рівні, що поєднують інструменти просторового позиціонування регіонів у координатах «урбанізація – економічна нерівність», аналізу динамічних траєкторій їх розвитку, діагностики внутрішньорегіональних диспропорцій між міськими та сільськими територіями, оцінювання поляризації та монетизації нерівності, її структурної і факторної декомпозиції, а також кластерної типологізації регіонів, що забезпечує послідовний перехід від виявлення просторово-динамічних характеристик нерівності до розкриття її структурних особливостей, чинників

формування та типів регіональних моделей її прояву в умовах урбанізаційного розвитку.

удосконалено:

- науково-методичний підхід до декомпозиційного аналізу наслідків урбанізації, який, на відміну від існуючих підходів, передбачає їх структуру за соціальною, економічною та екологічною складовими з урахуванням цифрових факторів – феномену цифрової нерівності, платформених форм зайнятості та трансформації соціальних взаємодій, що дозволяє ідентифікувати як прямі, так і опосередковані соціально-економічні механізми їх формування в умовах цифрового суспільства;

- методичний інструментарій оцінювання впливу урбанізації на економічне зростання, який, на відміну від існуючих підходів, базується на поєднанні кластерного аналізу, панельного економетричного моделювання для країн світу та тестування причинно-наслідкових зв'язків між урбанізацією та економічними показниками для України, що дозволяє врахувати структурну неоднорідність глобальної економіки, інтерпретувати отримані результати як прояв функціонування соціально-економічних механізмів урбанізаційного розвитку та встановити переважно зворотний характер причинно-наслідкових зв'язків між урбанізацією та економічним зростанням в Україні;

- теоретичні засади дослідження соціально-економічних механізмів урбанізації в умовах цифрового суспільства, які, на відміну від існуючих підходів, передбачають систематизацію чотирьох ключових інструментів: цифрового управління міським середовищем, інфраструктурно-технологічної трансформації, платформеної взаємодії та трансформації ринку праці і соціальних відносин, відповідно до трьох взаємопов'язаних вимірів цифрового суспільства: технологічного, економічного та соціального. Це дозволяє комплексно інтерпретувати вплив цифровізації на трансформацію міського простору та формує теоретичне підґрунтя для дослідження й управління урбанізаційними процесами.

набули подальшого розвитку:

- багаторівневий підхід до ідентифікації соціально-економічних механізмів формування економічної нерівності, який, на відміну від існуючих підходів, поєднує поляризаційний, монетизаційний, структурний та факторний аналіз із подальшою кластерною типологізацією регіонів за профілем нерівності, що дозволяє визначити моделі її відтворення та сформувати аналітичну основу для розробки диференційованої державної політики в умовах урбанізації;

- алгоритм упровадження розумних технологій в управління міською інфраструктурою, що передбачає послідовну реалізацію чотирьох взаємопов'язаних етапів – аудит цифрової готовності, створення Центру цифрового управління, пілотне впровадження та масштабування системи. Центр цифрового управління розглядається як ядро кіберфізичної системи міста із замкненим контуром управління на основі зворотного зв'язку, що забезпечує перехід від реактивного до проактивного управління міською інфраструктурою в умовах цифрової трансформації урбанізованих територій;

- інструментарій реалізації цифрових соціально-економічних механізмів розвитку смарт-міст, що включає матричну структуру цифрових рішень, формування портфеля практичних проєктів та динамічну систему оцінювання їх ефективності на основі КРІ у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі, що забезпечує перехід від фрагментарної цифровізації до системного управління урбанізаційними процесами;

- інституційно-цифровий механізм управління смарт-містами на основі інтеграції електронного урядування та технології Digital Twin, що передбачає семирівневу архітектуру кіберфізичної системи та замкнений цикл управління «дані – аналіз – рішення – вплив – нові дані», який забезпечує перехід до прогностичного управління урбанізаційними процесами шляхом використання даних, аналітики та симуляційних моделей.

5. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію та достатньою мірою відображені у наукових публікаціях автора. Опубліковані праці охоплюють ключові теоретичні, методичні та прикладні положення дисертації, відображаючи логіку проведеного дослідження: від формування концептуальних засад дослідження соціально-економічних механізмів урбанізації до розроблення методичного інструментарію їх оцінювання та обґрунтування практичних рекомендацій щодо зменшення економічної нерівності в умовах урбанізаційного розвитку. Результати дослідження оприлюднено у 8 наукових працях, з яких 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 4 публікації — у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Основні наукові результати дисертації знайшли належне відображення у фахових публікаціях, а їх апробація на наукових конференціях підтверджує науковий інтерес до запропонованих автором підходів та отриманих результатів.

Аналіз змісту опублікованих праць свідчить, що вони у повному обсязі висвітлюють наукові положення, які виносяться на захист, відображають особистий внесок здобувача у вирішення поставленого наукового завдання та забезпечують достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження. Таким чином, повноту викладення результатів дослідження в опублікованих працях слід визнати достатньою, а вимоги щодо оприлюднення основних наукових результатів дисертації — виконаними.

6. Практичне значення одержаних результатів.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає у можливості використання запропонованих автором наукових положень, методичних підходів та практичних рекомендацій під час формування державної та регіональної політики у сфері регулювання соціально-економічного розвитку, управління урбанізаційними процесами та зменшення економічної нерівності. Розроблений методичний інструментарій може бути використаний органами державної влади й місцевого самоврядування для оцінювання соціально-економічних наслідків урбанізації, виявлення регіональних диспропорцій,

визначення пріоритетних напрямів розвитку територій та підготовки стратегічних управлінських рішень.

Практичний інтерес становлять запропоновані автором підходи до просторового позиціонування регіонів, аналізу внутрішньорегіональних диспропорцій, оцінювання економічної нерівності, її структурної та факторної декомпозиції, а також кластерної типологізації регіонів. Їх застосування дозволяє підвищити обґрунтованість прогнозування соціально-економічного розвитку територій та ефективність формування програм регіонального розвитку в умовах цифрової трансформації.

Результати дослідження мають прикладне значення також для наукових установ і закладів вищої освіти. Теоретичні узагальнення, методичні розробки та аналітичні матеріали можуть бути використані під час виконання науково-дослідних робіт, підготовки аналітичних матеріалів, а також у викладанні навчальних дисциплін економічного спрямування, пов'язаних із регіональною економікою, державним регулюванням економіки, урбаністикою та сталим розвитком.

Практичне впровадження окремих результатів дисертації підтверджується відповідними довідками про їх використання у діяльності органів влади (організацій, підприємств) та в освітньому процесі закладів вищої освіти. Це свідчить про затребуваність запропонованих автором розробок та можливість їх ефективного використання при вирішенні завдань соціально-економічного розвитку регіонів і вдосконаленні механізмів державного регулювання.

7. Аналіз змісту та структури дисертації.

Структура дисертаційної роботи є логічною, цілісною та повною мірою підпорядкована досягненню поставленої мети й виконанню визначених завдань дослідження. Послідовність викладення матеріалу забезпечує системне розкриття проблематики — від теоретичного осмислення процесів урбанізації та економічної нерівності до обґрунтування методичних підходів їх оцінювання і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання.

У першому розділі сформовано концептуальну основу дослідження, розкрито економічний зміст урбанізаційних процесів, систематизовано наукові підходи до трактування соціально-економічних механізмів урбанізації та економічної нерівності, визначено методологічні засади їх дослідження. Автором критично проаналізовано сучасні наукові концепції та обґрунтовано власний підхід до розуміння взаємозв'язку урбанізації й економічної нерівності.

Другий розділ присвячено комплексному аналізу сучасного стану урбанізаційних процесів та економічної нерівності. Використання сучасного статистичного й економіко-математичного інструментарію дозволило автору виявити закономірності розвитку досліджуваних процесів, оцінити вплив основних чинників на їх формування, а також здійснити просторову та структурну діагностику регіональних відмінностей.

У третьому розділі представлено авторські науково-методичні розробки, спрямовані на вдосконалення соціально-економічних механізмів урбанізації в умовах цифрового суспільства. Практичну цінність становлять запропоновані підходи до ідентифікації механізмів формування економічної нерівності, кластеризації регіонів, оцінювання їх розвитку та формування рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання урбанізаційних процесів.

Позитивною рисою дисертації є взаємоузгодженість теоретичної, аналітичної та прикладної складових дослідження. Кожний наступний розділ логічно продовжує попередній, а сформульовані висновки безпосередньо впливають із проведеного аналізу та отриманих результатів. Це свідчить про внутрішню цілісність роботи, належний рівень її структурної побудови та послідовність авторського наукового пошуку.

8. Дотримання принципів академічної доброчесності.

Оцінка дисертаційної роботи з позицій дотримання принципів академічної доброчесності не дає підстав для зауважень. Автором забезпечено належний рівень наукової культури дослідження: використані літературні джерела, результати досліджень інших учених та нормативно-правові акти коректно ідентифіковані та відображені у відповідних посиланнях, а власний внесок у розроблення наукової проблематики простежується в усіх структурних елементах дисертації. Характер викладення матеріалу, послідовність формування наукових положень, а також їх відповідність змісту опублікованих праць дають підстави вважати, що результати дослідження отримані автором самостійно. За результатами аналізу дисертації не встановлено ознак порушення принципів академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження.

Наголошуючи на загальній позитивній оцінці, вважаю за доцільне і необхідне висловити зауваження та положення дискусійного характеру, обговорення яких покликане стимулювати наукову думку автора дисертації та учасників процедури її захисту на подальше продукування наукових положень щодо розвитку даного наукового напрямку:

1. Автором проведено масштабний аналіз урбанізаційних процесів у 130 країнах світу, однак доцільним було б більш детально обґрунтувати критерії формування окремих кластерів держав та оцінити можливий вплив альтернативних підходів до кластеризації на результати економетричного аналізу. Це дозволило б додатково підтвердити стійкість отриманих висновків.

2. Значна увага приділена концепції Smart City та технології Digital Twin, однак перспективним напрямом подальших досліджень в контексті розвитку концепції Smarter City могло б стати більш детальне економічне оцінювання вартості впровадження запропонованих цифрових рішень, визначення можливих джерел фінансування та аналіз їх економічної ефективності для територіальних громад різного масштабу, що не отримало розвитку у роботі.

3. Запропонований методичний підхід до регіональної діагностики економічної нерівності є ґрунтовним і комплексним. Разом із тим, було б

доцільно розширити часові межі емпіричного аналізу, включивши дані після 2021 року, що дозволило б оцінити трансформацію соціально-економічних механізмів урбанізації в умовах повномасштабної війни та післявоєнного відновлення України.

4. Використання у проведенні дисертаційного дослідження результатів соціологічних опитувань міжнародного (World Values Survey, European Social Survey, Eurobarometer, Gallup World Poll, OECD Better Life Index, Urban Audit) та національного рівнів (моніторинг «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України, дослідження «Рейтинг», Центру Разумкова, Info Sapiens) сприяло б доповненню аналітичної частини дослідження даними моніторингу якості життя населення та поведінкових патернів населення, що у сукупності гармонізувало б отримані автором результати.

5. У роботі достатньо переконливо розкрито міжнародний досвід цифрового розвитку міст, однак окремої уваги могли б заслуговувати питання адаптації запропонованих механізмів до невеликих громад України, які мають обмежені фінансові, кадрові та технологічні ресурси для реалізації масштабних цифрових проєктів.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер, не впливають на загальну наукову цінність дисертації та можуть бути враховані автором у подальшій науковій діяльності.

Загальні висновки

Дисертаційна робота Віжуткіна Артема Геннадійовича є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне науково-прикладне завдання щодо розвитку теоретико-методичних засад та обґрунтування практичних рекомендацій із формування соціально-економічних механізмів урбанізації в умовах цифрового суспільства. Обрана тема дослідження є актуальною, а отримані результати характеризуються науковою новизною, належним рівнем теоретичної обґрунтованості та практичною спрямованістю.

Зміст дисертації свідчить про високий рівень підготовки здобувача, його здатність самостійно формулювати та вирішувати складні наукові завдання, використовувати сучасний методологічний інструментарій, критично аналізувати існуючі наукові підходи та розробляти власні концептуальні й методичні положення.

Структура роботи є логічною, поставлена мета досягнута, а визначені завдання повністю виконані. Наукові результати дисертації мають теоретичне та прикладне значення, характеризуються достатнім рівнем апробації, знайшли відображення у наукових публікаціях автора та можуть бути використані у практичній діяльності органів публічної влади при модернізації державного регулювання процесів урбанізації та забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів. Висловлені зауваження, мають переважно дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукову цінність та достовірність отриманих результатів.

Зважаючи на актуальність вирішених в дисертації завдань, отриманих наукових висновків, теоретично обґрунтованих принципових наукових положень, використаних сучасних методів наукових досліджень та підтвердженої практичної значимості можна стверджувати, що дисертація відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 051 Економіка, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і пп. 6-8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор – Віжуткін Дмитро Геннадійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Офіційний опонент:

професор кафедри міжнародної економіки
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
доктор економічних наук, професор

Наталя УШЕНКО

